

Ekonomiutskottet

Jubileumsfonden för Finlands självständighet Sitras verksamhetsberättelse för 2019

INLEDNING

Remiss

Jubileumsfonden för Finlands självständighet Sitras verksamhetsberättelse för 2019 (B 16/2020 rd): Ärendet har remitterats till ekonomiutskottet för betänkande.

Sakkunniga

Utskottet har hört (distanskontakt)

- överombudsman Jyrki Katainen, Jubileumsfonden för Finlands självständighet Sitra
- ombudsman Tapio Anttila, Jubileumsfonden för Finlands självständighet Sitra
- direktör Veera Heinonen, Jubileumsfonden för Finlands självständighet Sitra
- direktör Katri Vataja, Jubileumsfonden för Finlands självständighet Sitra
- professor Ari Hyytinen
- professor Karl-Erik Michelsen
- professor Otto Toivanen.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Statens revisionsverk.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Utgångspunkter för bedömningen. Senast ekonomiutskottet utvärderade Sitras verksamhet var i betänkandet om verksamhetsberättelsen för 2018 (EkUB 1/2019 rd — B 1/2019 rd). Utskottet gick då närmare in på Sitras ställning och verksamhetens karaktär som en självständig tanke-smedja som initierar debatt. De senaste åren har Sitras ställning, organisation och verksamhets-förutsättningar också befästs genom lagändringar som förtydligar Sitras administrativa modell (EkUB 23/2018 rd — RP 192/2018 rd). Genomgången av Sitras ställning och verksamhet och ekonomiutskottets anknytande ställningstaganden utgör också bakgrunden till denna behandling av Sitras berättelse.

En revidering av lagen om Sitra godkändes i december 2019 (RP 63/2019 rd — EkUB 3/2019 rd). Bakgrunden till lagändringen var en rapport från en parlamentarisk arbetsgrupp som utvärderade Sitras roll och uppgifter i början av 2019. I slutrapporten framförde gruppen att Sitras adminis-trativa struktur inte till alla delar motsvarar de funktionella behoven hos ett framtidshus och att

Betänkande EkUB 32/2020 rd

den parlamentariska tillika breda styrningen av fonden behöver stärkas. Samtidigt föreslog arbetsgruppen preciseringar i bestämmelserna om Sitra. En uppdaterad lag trädde i kraft den 1 januari 2020. Bland de viktigaste ändringarna märks ett parlamentariskt sammansatt förvaltningsråd som inte hör samman med Finlands Banks bankfullmäktige, preciseringar i bestämmelserna om styrelsens sammansättning och förtydligande av relationerna mellan förvaltningsrådet, styrelsen och överombudsmannen.

Effekter av Sitras verksamhet. Målet för Sitras verksamhet är att få genomslag i samhället, undersöka framtidens utvecklingstrender och främja forskning och utbildning. Åren 2016—2019 gjordes det omfattande utvärderingar av effekterna av Sitras verksamhet och en samlad utvärdering blev klar hösten 2019. Frågan togs också upp i slutrapporten från den parlamentariska arbetsgrupp som behandlade Sitras ställning (Finansministeriets publikation 2019:29).

I fokus för Sitras verksamhet står stora systemiska förändringar och samhällelig förnyelse. Särskilt i den här typen av sammanhang bestående av många kompletterande delar kan Sitra ha en viktig roll för att sammanföra olika parter och starta förändringsprocesser. Här kommer Sitras möjligheter att etablera breda kontakter med näringslivet och samhällsinstitutioner väl till pass. Men vilken effekt en enskild organisation har för systemändringar kan sällan mätas systematiskt eller verifieras med indikatorer. Det är svårt att skapa en forskningskonstellation vid systemändringar, och därför är det svårt att exakt mäta Sitras kärnverksamhet. Sitra har ambitionen att lösa nya och komplicerade problem där det finns ett tydligt behov av att öka den allmänna kunskapen och förstå kopplingarna mellan olika variabler. Ekonomiutskottet betonar att den oberoende utvärderingen måste förbättras trots svårigheterna att göra mätningar.

Ekonomiutskottet betonar trots det att en öppen, regelbunden och oberoende utvärdering av effekterna av verksamheten utgör en grund för att motivera fonden existensberättigande och påminner om att det för finansieringen av Sitra finns en alternativkostnad. I en sådan jämförelse måste man ta hänsyn till vilken typ av verksamhet Sitra bedriver och hur effektkedjan ser ut i sin helhet. Största delen, 67 procent, av Sitras projektfinansiering går till försök och pilotprojekt. Det faktum att det finns en alternativkostnad innebär alltså inte att Sitras arbete ska jämföras direkt med exempelvis universitetsforskning eller FoUI. Sitra är inte heller uteslutande en tankesmedja, utan skiljer sig avsevärt från andra think tank-aktörer med fokus på utredningar och policyrekommendationer.

Sitra och forskning. Enligt lagen om Sitra är ett sätt uppfylla målen med Sitra att medverka till att genomföra projekt som höjer forsknings- eller utbildningsnivån. Detta innebär emellertid inte att Sitra ska konkurrera på samma plan med forskningsinstituten eller universiteten. Däremot krävs det för de samhällliga verkningarna att Sitra etablerar samarbete och drar nytta av universitetens och forskningsinstitutens kompetens i sina projekt, men också forskningskompetensen inom sin egen organisation. Ett forskningsbaserat angreppssätt förbättrar möjligheterna att finna försvarbara lösningar.

Det ingår inte i Sitras uppdrag att vara ett forskningsinstitut eller en konventionell del av innovationssystemet, utan Sitra ska snarare avhjälpa en marknadsbrist. Det uppdraget manifesteras i rollen som förändringspartner vid stora samhällliga omställningar som kräver samordning: projekt inom exempelvis cirkulär ekonomi, hälso- och sjukvård, dataekonomi eller livslångt lärande.

Betänkande EkUB 32/2020 rd

Sitras ställning, mål och samhällsdebatt. Utvecklingen i Sitras verksamhet är beroende av hur det omgivande samhället och den ekonomiska situationen förändras. På 1970- och 1980-talen fokuserade det industriella Finland på produktutveckling inom industrin och på 1990-talet på innovationer, vetenskap och forskning. Sedan 2010-talet har Finland gått vidare och inträtt i en era av komplicerade system och samhälleligt möjliggörande. Sitras uppdrag har förändrats med tiden och blivit allt mer krävande och ambitiöst.

Förutom att Sitra arbetar med globala och komplicerade teman är temana också mer värdeorienterade än tidigare. I Sitras vision betonas hållbar välfärd baserad på nordiska ideal och en europeisk värdegrund. Sitras effektmål och strategiska prioriteringar är mycket omfattande och mångfasetterade och de omsätts först när konkreta projekt genomförs. Det kan finnas en risk för att den allmänna uppfattningen om Sitras verksamhet förblir abstrakt, även om verksamheten i sig är involverande, konkret och experimentell.

Det kan heller inte undvikas att det uppstår spänningar mellan Sitras självständiga roll och de stora samhälleliga förändringsprocessernas inneboende politiska karaktär. Till det kommer Sitras ställning som en offentligrettslig fond som står under riksdagens garanti. I Sitras roll ingår det att initiera debatt, sammanföra och driva på motsättningar. För att en självständig tankesmedja ska vara till nytta måste den vid behov också kunna ta initiativ som inbegriper konflikter och risk för misslyckande. Det kräver att huvudmannen, riksdagen, är vidsynt och förstår tankesmedjans roll. Trots Sitras självständiga roll kan det finnas risk för överdriven försiktighet eller för att vissa allmänt accepterade eller förutsägbara aspekter ges stor tyngd, om det finns en rädsla för att kontroversiella tankar kan ifrågasätta institutets ställning och legitimitet. Det viktiga är att på många olika sätt kunna tillgodose informationsbehoven när samhället förnyar sig.

Sitras uppdrag är att ställa de rätta frågorna och finna metoder på nationell nivå för att lösa globala problem. Sådana lösningar kan i bästa fall vara skalbara och erbjuda lösningar också på internationell nivå. Ett bra exempel är Sitras mångåriga roll som föregångare inom cirkulär ekonomi. I sådana projekt går det i bästa fall att kombinera olika aspekter av målsättningen med Sitra: stabil och balanserad utveckling i Finland, kvantitativ och kvalitativ ekonomisk tillväxt, internationell konkurrenskraft och internationellt samarbete. Också under den pågående pandemin har Sitra redan nu i betydande grad sökt lösningar exempelvis via ekologisk återuppbyggnad, dataekonomi och tillit till samhället – och kan fortsatt göra det.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Ekonomiutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner ett ställningstagande med anledning av berättelse B 16/2020 rd.

Utskottets förslag till ställningstagande

Riksdagen har ingenting att anmärka med anledning av berättelsen.

Betänkande EkUB 32/2020 rd

Helsingfors 12.11.2020

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Juhana Vartiainen saml
vice ordförande Hanna Kosonen cent
medlem Atte Harjanne gröna
medlem Mari Holopainen gröna
medlem Hannu Hoskonen cent
medlem Eeva Kalli cent
medlem Matias Mäkynen sd
medlem Minna Reijonen saf
medlem Janne Sankelo saml
medlem Joakim Strand sv
medlem Hussein al-Tae sd (delvis)
medlem Veikko Vallin saf
medlem Tuula Väättäinen sd
medlem Johannes Yrttiaho vänst.

Sekreterare var

utskottsråd Lauri Tenhunen.